

Begrepp Stormaktstiden

Källa/Spår – Ett objekt (ex ett brev, dagbok, kläder, byggnader, kyrkoböcker) som kan berätta/förklara hur man levde eller dog under en specifik tid som exempelvis stormaktstiden

Stånd = Indelning av människor beroende på inflytande och rikedomar ex, adeln, präster, borgare, bönder

Kyrkobok - En bok där prästen skrev ned vilka som döptes, gifte sig och dog i en socken (by).

Kungaförsäkran - Ett dokument kungen/drottning (Gustav II Adolf, Kristina, Karl X Gustav, var tvungen att skriva på för att kunna bli kung/drottning. Den innebar att de skulle dela makten med adeln (rådet).

Gustav II Adolf – Stormaktstidens första kung, son till Karl. Blir kung när han endast är 17 år gammal, ärver krig från sin pappa. Går med i 30-åriga kriget år 1630 men hinner endast vara med i två år innan han dödas vid slaget vid Lützen år 1632. Är pappa till Drottning Kristina.

Axel Oxenstierna – Rikskansler och Sveriges "förste politiker",

styrde Sverige under åren mellan Gustav II Adolfs död och att Kristina tillsattes som ny regent. Påbörjar skapandet av det vi idag kallar för riksdagen genom att anställa ämbetsmän som sköter om frågor kring handel, krig etc.

Östersjöväldet – De länder som under stormaktstiden var erövrade av Sverige gick under benämningen "Östersjöväldet". Uppbyggnaden av Östersjöväldet påbörjades redan under Vasatiden då man ville ha kontroll över den lönsamma handeln som pågick runt Östersjön. Det svenska östersjöväldet splittrades i slutet av stormaktstiden på grund av att den ryske tsaren Peter till slut erövrade Estland från Sverige.

30- åriga kriget – Ett krig som startade i Tyskland mellan protestanter och katoliker och sedan engagerade halva Europa med länder som Frankrike, Polen, Sverige och Ryssland. 30-åriga kriget pågick mellan år 1618-1648.

Propaganda - När man försöker påverka människor genom att föra fram ett felaktigt eller vinklat budskap (politiskt eller religiöst)

Utskrivning – Lotteri eller regler kring hur män skulle väljas ut runt omkring i byarna/socken till att delta i krig. Man räknar med att

ca 80% av alla de som vart utskrivna aldrig kom hem igen.

Desertör – En person som blir inkallad till krig via exempelvis en utskrivning men som vägrar att gå med kriget och flyr. Desertörer vart ofta avrättade, då det var ett brott att vägra att strida för sitt land när kungen befallde det.

Legoknekt – En betald yrkessoldat, en nutida referens är "hitman".

Trossen – Det följe som bestod av vagnar med mat och familjer till soldaterna som följde efter armén i kriget.

Trupp – En gruppformation av soldater på slagfältet

Plundring – När man själ mat, kläder och andra livsnödvändiga saker från människor för att själ överleva. Plundringar förkom ofta under 30 åriga kriget för att soldaterna och trossen skulle få mat.

Stycke – En kanon

Styckebruk – Ett bruk där man tillverkar kanoner

Vallon – Ett folkslag från Vallonien som invandrade till

Sverige under stormaktstiden för att jobba i de svenska smedjorna eller gruvorna.

Katolik – Tillhör en gren av kristendomen som kallas för katolicismen. Deras högste ledare kallas för påven och hen bor i Vatikanstaden.

Protestant - Tillhör en gren av kristendomen som kallas för protestantismen. Protestantismen startades av den tyske munken Martin Luther och började som en protest mot den katolska kyrkan och deras regler. Under reformationen på vasatiden bytte Sverige tro från katolicismen till protestantismen.

Vasaskeppet – Byggdes under stormaktstiden men sjönk under sin jungfruresa (sin första resa) den 10 augusti 1628. Forskare tror att skeppet sjönk på grund av att det var fel belastat samt att när de hamnade på sidan så tog skeppet in vatten genom kanonluckorna som inte var stängda. Skeppet bärgades 1961 och vraket är en bra källa till hur man levde under stormaktstiden.

Ämbetsverk – Myndigheter som skulle hjälpa kungen att dela upp kontrollerandet av skatter, krig, lagar och domstolar.

Förmyndarregering - Drottning Kristina och Karl XI var bara barn när deras pappor dog, så de kunde inte ärva tronen. Då fick rådet gå in och styra tills de blev gamla nog. Axel Oxenstierna styrde när Kristina var liten och Magnus Gabriel De la Gardie när Karl XI var liten.

Abdikera – Att avsäga sig tronen, vilket drottning Kristina gör i förmån för sin kusin Karl X samt för att studera i Rom.

Envælde - När kungen har ensam makt, bestämmer själv. Nästan som en diktator

Rote – En grupp med 2-5 bönder som har hand om en soldat. Soldaten fick ett torp och några djur där han fick bo med sin familj (under den karolinska tiden).

Indelningsverk - Karl XI delade in bönderna i olika rotar.

Fogde – Samlade in skatt åt kungen, fungerade som en dåtida polis och skatteindrivare.

Snapphanar - De skåningar som vill tillhöra Danmark eftersom de var danskar. De gjorde uppror mot den svenska kungen, Karl XI.

Häxprocesserna – Rättegångar mot kvinnor som anklagades för häxor. Domen var ofta avrättning men innan det fick kvinnorna utstå tortyr och våld. Den anklagade "häxan" var ofta en ensam singel kvinna eller änka. Häxprocesserna pågick i Sverige mellan år 1668-1704, den värsta tiden var mellan år 1668-1676.

Karoliner - Soldater under den karolinska tiden.

Reduktionen - När Karl XI tog tillbaka slott och gårdar från Adeln som de hade fått av Gustav II Adolf och Kristina, för att de var med och stred för Sverige.

